

<https://doi.org/10.31874/2520-6702-2019-8-2-119-132>

УДК 37.07:005.33

Червона Леся

Участь студентів в університетському врядуванні: український досвід

Анотація

Стаття присвячена вивченню досвіду залучення студентів до процесів університетського врядування в Україні. Процеси демократизації у вищій освіті привели до посилення студентського голосу. Тому участь студентів вбачається важливою та необхідною умовою (про що йдеться в офіційних документах Болонського процесу) ефективного університетського врядування. У даній статті ми розглядаємо участь студентів в контексті розвитку вищої освіти в Україні, а саме як один з механізмів вдосконалення університетського врядування. У суспільній свідомості поступово відбувається зміна розуміння ролі студентів в освітньому процесі. З суб'єктно-об'єктної парадигми у відношеннях між студентом і університетом, в якій студентам відводилась роль пасивного об'єкта, відбувається перехід до суб'єкт-суб'єктних відносин, де студенти розглядаються як повноправні партнери в освітній сфері. У статті концептуально уточнено ключові поняття, які вживаються європейськими дослідниками при вивченні теми студентської участі. Насамперед це такі терміни, як «student engagement» – студентське залучення та «voice student» – голос студентів. Проаналізовано публічні документи, розміщені на офіційних сайтах українських університетів такі, як: Стратегії розвитку університетів, Статути, Положення, Стратегії навчання та викладання тощо, тобто документи, в яких може визначатись, наскільки ідея партнерства зі студентами присутня в контексті того чи іншого університетського середовища і чи партнерські відносини зі студентами формулюються і фіксуються на рівні політик університету. Для структуризації проаналізованих матеріалів на сайтах університетів ми виокремили умовні напрями студентського залучення: партнерство зі студентами в університетському середовищі та залучення студентів до процесів врядування; механізми реагування на студентський голос; процедура прийняття рішень в університеті (прозорість, доступність, відкритість); механізми та інструменти, спрямовані на активізацію участі студентів (інформаційна робота, просвітницька тощо).

Ключові слова: голос студентів, залучення студентів, представництво студентів, студенти, університетське врядування, участь студентів.

Вступ

Актуальність теми в першу чергу зумовлена процесами демократизації у вищій освіті, що призвело до посилення студентського голосу в університетському врядуванні (в тому числі й в управлінні навчальним закладом). «... Участь студентів розглядається як спільна риса вищої освіти в Європі, а залучення студентів та інших зацікавлених сторін до процесів університетського врядування є заявленою цінністю Болонського процесу й умовою побудови Європейського простору вищої освіти (далі – ЄПВО). Україна є учасницею цих процесів, тому проблеми й питання, пов'язані з участю студентства в реалізації ефективного врядування в українських університетах, є на часі актуальними. Участь студентів вбачається важливою та необхідною умовою ефективного врядування у вищій освіті, а студенти розглядаються як партнери. На кожній конференції міністрів освіти ЄПВО, наголошується на тому, що студенти

мають залучатися до структур, що приймають рішення (структур врядування) на всіх рівнях (європейському, національному та інституційному), таким чином впливаючи на організацію і зміст освіти в університетах» (Червона, 2018).

Важливо наголосити, що питання, пов'язані з участю студентів в університетському врядуванні, ґрунтуються на ідеях партнерства в контексті університетського середовища. Практика залучати студентів до процесів врядування сприяє прозорості, відкритості у прийнятті управлінських рішень, розвиває конструктивну співпрацю між студентами та академічним персоналом університету тощо. В європейських університетах зазвичай партнерські відносини зі студентами формулюються і фіксуються на рівні таких важливих для кожного університету документах, як Стратегічний план університету, Стратегії навчання та викладання тощо. Також звичайною практикою на рівні університету є вироблення і затвердження певних документів, які складають політику партнерських відносин між студентами і університетом. Наприклад, в University of Edinburg (Шотландія) є документ «Student Voice Policy», метою якого є окреслити підхід університету до збору, обробки та механізмів реагування на студентський голос (індивідуальні та колективні погляди студентів) (Student Voice Policy, 2019). Подібні політики спрямовані не те, щоб забезпечити студентам центральне місце в процесах врядування, при прийнятті рішень; у забезпеченні та покращенні якості освіти, а також надати можливість студентам стати активними учасниками, сприяти співпраці студентів та персоналу.

Аналіз попередніх досліджень з проблеми

У науковій літературі активно дискутуються питання участі студентів в університетському врядуванні, особливо серед західних дослідників, таких як: Adam F. C. Fletcher, Russell J., Quaglia, George S. McClellan, Jeremy Stringer, Planas A., Soler P., Fullana J., Pallisera M., Vilà Ella, Kahu R. та ін. Публікації присвячені проблемам, пов'язаним з різними аспектами даної теми, зокрема забезпечення рівних можливостей для студентів залучатися до процесів врядування; різні аспекти визначення ролі студентів в сучасній освіті, розвиток партнерських відносин зі студентами в університетах, забезпечення можливостей для студентів брати участь у вирішенні реальних, а не формальних питань, пов'язаних із забезпеченням якості освіти, розвитком університету, інших важливих тем. Також звертається увага дослідників на питання, пов'язані з тим, наскільки студенти володіють необхідними знаннями для прийняття обґрунтованих рішень; на студентську відповідальність під час розроблення й реалізації рішень; мотивацію, зворотний зв'язок тощо.

Дедалі більше уваги приділяють різним аспектам цієї теми і вітчизняні науковці. І хоча проблематика участі саме студентів в університетському врядуванні у вітчизняній науковій літературі майже не розробляється, доволі дискусійними є дотичні теми такі, як: студентське самоврядування, його історія та розвиток в Україні (Трибулькевич К., Степко М., Болюбаш Я., Шинкарук В., Левківський К., Даниленко В., Ступак О., Галаджун З., Гаврилюк Х. та ін.); управління у вищій освіті (Савельєв В., Андрущенко В., Полякова Н., Калашнікова С., Луговий В., Таланова Ж., Слюсаренко О., Драч І., Рябченко В.), питання пов'язані з особистістю студента, такі, як: формування особистості студента, мотивація, професійний розвиток, соціальна відповідальність, соціалізація, розвиток лідерського потенціалу тощо.

Мета: проаналізувати практики залучення студентів до процесів врядування в українських університетах та виокремити їх особливості.

Методи дослідження

У статті використовуються теоретичні методи систематизації інформації з інтернет-джерел, її порівняння та узагальнення, що дали змогу виразити та показати основні

механізми та інструменти залучення студентів до процесів університетського врядування в університетах України.

Результати дослідження

Участь студентів в університетському врядуванні ми розглядаємо в контексті розвитку вищої освіти в Україні, а саме як один з механізмів вдосконалення вітчизняної системи вищої освіти в умовах формування єдиного європейського освітнього простору, в частині розвитку системи управління та забезпечення якості вищої освіти.

У суспільній свідомості поступово відбувається зміна розуміння ролі студентів в освітньому процесі. Із суб'єктно-об'єктної парадигми у відношеннях між студентами і університетом, в якій студентам відводилась роль пасивного об'єкта, відбувається перехід до суб'єкт-суб'єктних відносин, де студенти розглядаються як повноправні партнери в освітній сфері. В європейських університетах процеси розвитку партнерських відносин зі студентами вже набувають виразніших інституційних форм. Як ми вже зазначали, партнерські відносини зі студентами формуються і фіксуються на рівні Стратегічного плану університету, Стратегії навчання та викладання в університеті. Також звичайною практикою на рівні університету є вироблення і затвердження документів, які складають політику партнерських відносин між студентами й університетом, наприклад «Student Voice Policy» тощо. Разом з тим слід усвідомлювати, що досвід університетів Європи в частині залучення студентів до університетського врядування може бути цікавим і корисним для українських університетів з точки зору розширення уявлень про можливі практики залучення студентів і механізми втілення цих практик. Але механічне запозичення навіть найкращих світових практик без врахування особливостей соціокультурного, соціоісторичного, економічного контексту, в якому існують українські університети, а також розвинутого демократичного університетського середовища, не приведе до бажаного результату.

Взагалі залучення студентів до участі в університетському врядуванні спрямоване на управління та прийняття рішень; забезпечення та підвищення якості в освіті; надання студентам можливостей бути активними учасниками всіх процесів; розвиток партнерських відносин зі студентами тощо. Adam F. C. Fletcher (2017) визначив ряд умов, необхідних для того, щоб залучення студентів до університетського врядування було ефективним. По-перше, всі студенти повинні мати перевірені стійкі можливості, в яких вони зацікавлені, щоб приймати рішення про своє власне навчання та освіту в цілому. По-друге, студенти мають залучатися до розв'язання реальних проблем і прийняття важливих рішень, що сприяє розвитку навичок критичного мислення. По-третє, студенти повинні володіти знаннями та здібностями, необхідними для прийняття обґрунтованих рішень. По-четверте, студенти та викладачі повинні нести відповідальність за розроблення відповідальних, творчих планів дій для реалізації рішень. По-п'яте, студенти повинні застосовувати ці плани та бачити результати змін.

У даній статті ми проаналізували документи, розміщені на офіційних сайтах трьох перших університетів України (за Рейтингом університетів «ТОП-200 Україна» 2019 року), в яких формуються політики університету у відношеннях зі студентами. Увага приділялася в першу чергу питанням залучення студентів до університетського врядування та механізмам розвитку партнерських відносин зі студентами в університетах України.

Відразу концептуально уточнимо ключові поняття, які вживаються європейськими дослідниками при вивченні теми студентської участі. Насамперед, це такі терміни, як: «student engagement» – студентське залучення та «voice student» – голос студентів. На наш погляд, «student engagement» доречно розглядати як процес взаємного вдосконалення (тобто зусилля мають бути як з боку університету, так і з боку студента(ів)), результатом якого мають бути

позитивні зміни (вдосконалення, покращення) і для університету як інституції (вироблення ефективних політик, покращення управлінських структур тощо), і для студента як особистості (отримання досвіду, навичок тощо). «Student voice», на нашу думку, постає як загальна ідея про те, що студенти мають власний унікальний погляд на освіту і повинні мати можливість робити свій внесок в процеси прийняття рішень, впливаючи на результати, висловлюючи свої погляди та просуваючи свої ідеї.

Далі переходимо до розгляду практик студентського залучення в університетах України. З цією метою ми проаналізували документи, розміщені на офіційних сайтах університетів, такі, як: Стратегії розвитку університетів, Статути, Положення, Стратегії навчання та викладання, переглянули сторінки студентського самоврядування тощо. Ми не будемо зупинятися на механізмах представництва студентів, які забезпечуються статтею 40 «Студентське самоврядування» Закону України «Про вищу освіту». Зауважимо лише, що в Статуті кожного університету прописуються права студентів, в тому числі право брати участь в управлінні університетом у порядку, встановленому Законом України «Про вищу освіту». Різниця лише у назві студентської організації, наприклад Студентський парламент, Студентська рада тощо, що в цілому не змінює механізму студентського представництва в українських університетах.

Для структуризації проаналізованих матеріалів на сайтах університетів ми виокремили умовні напрями студентського залучення, за якими буде здійснюватися аналіз, це:

- партнерство зі студентами в університетському середовищі та залучення студентів до процесів врядування;
- механізми реагування на студентський голос;
- процедура прийняття рішень в університеті (прозорість, доступність, відкритість);
- механізми та інструменти, спрямовані на активізацію участі студентів (інформаційна робота, просвітницька тощо).

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Партнерство зі студентами в університетському середовищі та залучення студентів до процесів врядування.

В «Етичному кодексі університетської спільноти» дається визначення: «Університетська спільнота – професорсько-викладацький склад, адміністрація Університету та його структурних підрозділів, наукові працівники, слухачі підготовчих відділень, студенти, аспіранти, докторанти, навчально-допоміжний персонал, працівники адміністративно-господарської частини» (Етичний кодекс 2017). А також прописано, що порушення етичних принципів і норм передбачає відповідальність члена університетської спільноти, описана процедура розгляду порушень та склад «Комісії з етики» - «з дев'яти осіб: трьох представників професорсько-викладацького складу та наукових працівників, двох представників студентів, одного представника аспірантів та докторантів, одного представника адміністрації та двох представників навчально-допоміжного персоналу» (Етичний кодекс 2017).

В Етичному кодексі університетської спільноти прямо не говориться про партнерські відносини зі студентами, але в самому визначенні «університетська спільнота» і з процедури розгляду порушень проглядається ідея партнерства, оскільки й студенти, і викладачі, і адміністрація визначаються як рівні, ставляться на один щабель. Сама ідея партнерства в соціокультурному просторі університету на відміну від домінування, маніпулювання чи суперництва відзначається орієнтацією на визнання цінності думки кожного.

Механізми реагування на студентський голос.

У Статуті Київського національного університету імені Тараса Шевченка є концепція освітньої діяльності університету, пункт 2.2. якої передбачає «... встановлення

відповідальності всіх учасників навчального процесу, залучення всіх категорій працівників Університету та студентів до заходів із забезпечення якості освітніх програм»; а пункт 2.4. наголошує, що «реалізація цілей освітньої діяльності Університету здійснюється шляхом створення процедур зворотних зв'язків між учасниками освітнього процесу»; «створення організаційно-технічних умов і засобів оцінки випускниками минулих років актуальності та якості навчальних дисциплін і компетенцій викладачів...» (Статут 2016).

Як бачимо, в Статуті йдеться і про відповідальність, і про залучення студентів, і про створення процедур зворотних зв'язків між учасниками освітнього процесу. Але варто було б поширювати дані ідеї і поза контекст забезпечення якості освітніх програм, на всі аспекти університетського врядування.

До механізму реагування на студентський голос підпадає, на нашу думку, «Електронна приймальня університету». Це окрема сторінка на веб-сайті університету, яка дає можливість «...надіслати звернення, що стосуються всіх сфер діяльності нашого університету: навчального процесу, наукової діяльності, міжнародних зв'язків, фінансової діяльності та отримати на них відповідь. Для цього потрібно натиснути на кнопку «Надіслати звернення» й заповнити реєстраційну форму. Протягом декількох днів на Вашу електронну пошту надійде відповідь, а найбільш поширені звернення разом із відповідями будуть опубліковані в розділі «Популярні запитання» (Електронна приймальня). Є також окреме Положення про роботу Електронної приймальної Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Правила роботи, в яких детально прописується процедура подання та розгляду звернення громадян.

Процедура прийняття рішень в університеті (прозорість, доступність, відкритість).

У «Стратегічному плані розвитку Університету на період 2018-2025 року» зазначається: «...39. Інформатизація в суспільній та культурній сфері.. 39.2. Створити Інтернет-ресурси для організації та проведення в Інтернеті відкритих майданчиків (форумів) для обговорення внутрішньо університетських та загально освітніх та наукових проблем... VII. Управління університетом. 55. Сприяти активній діяльності з боку громадських організацій, фондів, меценатів, засобів масової інформації; залучення їх до розроблення та реалізації рішень освітніх та наукових програм; *розширення ролі студентського самоврядування у навчальному й виховному процесі.* 56. Забезпечити функціонування етики управлінської діяльності на основі Етичного кодексу університету, що ґрунтується на принципах взаємоповаги й позитивної мотивації, розширення повноважень структурних підрозділів Університету. 57. *Створити умови для забезпечення повної відкритості та публічності процесу розроблення основних нормативних документів (положень, планів, наказів, розпоряджень тощо), їх громадської експертизи та затвердження»* (Стратегічний план, 2018).

Як бачимо, прозорість, доступність та відкритість процедури прийняття рішень в даному університеті переважно існують як плани на майбутнє. Але це також важливо, оскільки усвідомлення на інституційному рівні необхідності зробити процедуру прийняття рішень в університеті відкритим та публічним процесом та визначення цього як стратегічної цілі розвитку університету є важливим кроком до формування чітких політик університету у відношеннях зі студентами.

Механізми та інструменти, спрямовані на активізацію участі студентів (інформаційна робота, просвітницька тощо).

На сайті Студпарламенту розміщено інформацію про проєкт Студкуратор – «це проєкт від Студентського парламенту Університету (СПУ), створений для наших першокурсників. Це люди, які допомагають новеньким адаптуватися до студентства, дізнатися особливості життя в гуртожитку та університеті» (Студкуратор).

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Партнерство зі студентами в університетському середовищі та залучення студентів до процесів врядування.

В «Кодексі честі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» в загальних положеннях говориться про «...Принцип партнерства і взаємодопомоги. З метою підвищення якості навчальних та дослідницьких результатів представники університетської громади орієнтуються на суб'єкт-суб'єктну або партнерську взаємодію (Кодекс честі, 2015). І далі, в прописаних нормах етичної поведінки студентів і працівників НТУУ «КПІ» наголошується на важливості «сприяти становленню та розвитку партнерських відносин між викладачами і студентами університету».

У Стратегії розвитку національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» на 2020-2025 роки (проект):

«...Сприяння розвитку студентського самоврядування

Очікуваний результат: Конструктивна взаємодія зі студентськими організаціями. Залучення здобувачів вищої освіти до участі у розвитку академічного середовища в університеті, покращення умов навчання та відпочинку...

...Система забезпечення якості

Завдання: *Залучення студентів до обговорення освітніх програм, проведення опитувань і врахування думки щодо якості освітнього процесу. Усвідомлення студентами, що вони є невід'ємною складовою системи контролю якості освітнього процесу протягом усього періоду*

Очікуваний результат: Усвідомлення студентами, що вони є невід'ємною складовою системи контролю якості освітнього процесу» (Стратегія).

Як бачимо, в даному університеті ідея партнерства в університетському середовищі вже закладена на ціннісному рівні, що, на наш погляд, є важливим кроком, але наступним має стати вироблення і затвердження документів, які складають політику партнерських відносин між студентами і університетом.

Механізми реагування на студентський голос.

Стратегія розвитку національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» на 2020-2025 роки (проект):

«...Завдання

Забезпечення безперебійної роботи та розширення функціональних можливостей «Електронного кампусу», в тому числі для отримання зворотного зв'язку від студентів стосовно всіх компонентів освітнього процесу.

Очікуваний результат: Залучення 100% здобувачів вищої освіти та НПП до активного користування системою та її сервісами...» (Стратегія).

Інформаційно-телекомунікаційна система «Електронний кампус» вже діє в даному університеті. Вона являє собою «...прикладне програмне забезпечення, яке є елементом інформаційно-телекомунікаційного середовища університету та використовується для інформаційної підтримки повсякденної діяльності студентів, викладачів, співробітників університету, а так само для інформаційної підтримки всіх видів інноваційної діяльності в університеті (далі ІТС ЕК).

ІТС ЕК об'єднує внутрішні інформаційні ресурси (навчальні, методичні та інші), надає централізований доступ до них на основі єдиних системних і технологічних рішень та забезпечує їх використання для ефективного управління та планування науково-освітнім процесом.

Основні функції ІТС ЕК

ІТС ЕК забезпечує виконання таких основних функцій:

- багатобічна комунікація між студентами, викладачами, науковим співтовариством;
- формування єдиного інформаційного ресурсу, що відображає стан науково-освітнього процесу університету;
- забезпечення своєчасного та оперативного розміщення повної, об'єктивної, достовірної та несуперечливої інформації про освітній процес університету;
- розповсюдження інформації про майбутні події і заходи та інші довідкові відомості;
- забезпечення централізованого і зручного доступу до відомостей про діяльність ректорату і підрозділів університету;
- забезпечення навігації по всьому інформаційному наповненню ІТС ЕК;
- організація взаємодії та інформаційного обміну між ІТС ЕК та іншими інформаційними ресурсами і системами університету.

В системі ІТС ЕК розроблені віртуальні кабінети за профілями користувачів: студент, викладач-науковець, методист кафедри» (Електронний кампус).

Ще одним механізмом, що забезпечує реагування на студентський голос, на наш погляд, є «Колективна угода між Адміністрацією та Профспілковим комітетом студентів Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», яка щороку оновлюється. У даній угоді зазначається що адміністрація університету має «...надавати Профкому студентів, органам студентського самоврядування Університету обґрунтовані відповіді на їх звернення, інформацію щодо рішень, які стосуються студентів, прийнятих комісіями та радами, згідно з чинним законодавством» (Колективна угода, 2018).

Процедура прийняття рішень в університеті (прозорість, доступність, відкритість)

У переважній більшості українських університетів процедура прийняття рішень мало відповідає критеріям прозорості, доступності та відкритості. В цілому управління здійснюється згідно із Законом України «Про вищу освіту» (розділ VII «Управління закладом вищої освіти»), де чітко прописані повноваження керівника закладу вищої освіти, керівників структурних підрозділів, вченої ради (як колегіального органу управління), наглядової ради, різних робочих та дорадчих органів, органів громадського самоврядування (в тому числі і студентського). Університети чітко дотримуються законодавства, включаючи і студентів, і викладачів до всіх органів (комісій, рад тощо) університетського врядування. Але мова йде про дещо інше. Про можливість широкої університетської спільноти не лише ознайомитися з прийнятими рішеннями, але долучитися до процесу не етапі вироблення та обговорення рішень. Наприклад, на сайті університету оприлюднено текст проекту «Стратегії розвитку Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» на 2020-2025 роки». Це може вважатися публічним обговоренням даного документа академічною спільнотою. Але відсутність зрозумілого механізму, як і до кого може звернутися член академічної спільноти, якщо в нього виникли пропозиції щодо Стратегії (як це є в даному випадку), не дає можливості публічного обговорення і внесення пропозицій. Академічна спільнота може лише ознайомитись з текстом документу, залишаючись таким чином пасивним учасником.

Механізми та інструменти спрямовані на активізацію участі студентів (інформаційна робота, просвітницька тощо).

У даному напрямку також проводиться дуже мало заходів. Нам вдалося ознайомитися з проектом «Шпаргалки для студентів» – покликаний поліпшити життя КПІшників. Це корисні поради з різних питань, які стануть у пригоді кожному студенту» (Шпаргалки для студентів).

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Партнерство зі студентами в університетському середовищі та залучення студентів до процесів врядування.

В «Кодексі цінностей Каразінського університету» говориться про «...демократизм і колегіальність. Університет культивує вільне демократичне обговорення і колегіальне ухвалення рішень із принципових питань університетського життя за участю органів академічного і студентського самоврядування» (Кодекс цінностей).

Заявлені в Кодексі цінності є необхідною умовою для розвитку партнерських відносин зі студентами в університетському середовищі. Тому будемо вважати, що на рівні ідеї воно проглядається в даному документі. Але як бачимо зі «*Стратегії розвитку Каразінського університету на 2019–2025 роки*», «широке залучення студентського активу до організації навчального процесу та оцінки його якості (% курсів для аналізу за якістю викладання) 2018 - 10%; 2025 - 100%» (Стратегія, 2018).

Процедура прийняття рішень в університеті (прозорість, доступність, відкритість).

В «Стратегії розвитку Каразінського університету на 2019–2025 роки» йдеться про «Проекти з реалізації стратегічного бачення:

2. Освітня діяльність у 2025 році.

Проект 2.13. «Студентський моніторинг якості навчання» (запровадження системи ефективного контролю якості освітнього процесу за участі студентського самоврядування)

5. Університетський менеджмент у 2025 році

Проект 5.8. «Університетська громадська думка» (організація постійного вивчення та врахування в управлінні думки науково-педагогічних працівників і студентів із залученням сучасних електронних технологій)» (Стратегія 2018).

Ми розуміємо, що Стратегія – це лише плани на майбутнє. Але і на сьогодні є певні доробки на шляху до прозорості та відкритості у прийнятті рішень. На офіційному сайті університету вже є сторінка «Проекти для обговорення», на якій представлені різні проекти (наприклад, проекти освітніх програм, стратегії розвитку університету, Правил внутрішнього розпорядку тощо), дата винесення на обговорення та термін закінчення внесення пропозицій. Також вказується електронна адреса, на яку можна висилати пропозиції, коментарі або зауваження. На наш погляд, дана практика є дуже показовою для українських університетів.

Механізми та інструменти, спрямовані на активізацію участі студентів (інформаційна робота, просвітницька тощо).

«Пам'ятка для студентів з питань освітньої та позаосвітньої діяльності» -- це документ, в якому зібрана важлива інформація для студентів, така, як: визначення основних термінів (студент, академічна відпустка, академічна недоброочесність); питання, пов'язані з оцінюванням знань під час навчання (система оцінювання, як діяти студенту якщо він не згоден з отриманою оцінкою); права студентів, серед яких «... участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуду оздоровлення; ... участь у діяльності органів громадського самоврядування університету, факультетів (навчально-наукових інститутів, центрів), вченої ради університету, вчених рад факультетів, органів студентського самоврядування» та їх обов'язки; заходи, що вживаються за порушення академічної доброочесності; обов'язки куратора групи; правила відрахування та поновлення навчання в

університеті; житлово-побутові питання; інформація про студентські організації університету: профспілкову організацію студентів, аспірантів і докторантів та студентське самоврядування (де серед основних напрямів діяльності вказується «участь в управлінні університетом, участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу,... у забезпеченні та контролі якості освітнього процесу, внесення пропозицій щодо вдосконалення змін у навчальних планах і програмах) (Пам'ятка для студентів, 2018).

З «Пам'ятки для студентів» (університет Каразіна) можна також довідатися, що в даному університеті запроваджено практику призначення додаткових балів студентам за досягнення у науковій, науково-технічній, громадській та спортивній діяльності, що є дієвим механізмом з точки зору зовнішньої мотивації та заохочення студентів до участі в університетському житті. Хоча в даному «переліку досягнень студентів», за які вони отримують додаткові бали, майже відсутні заохочення за участь в роботі органів студентського самоврядування, окрім балів за «успішну роботу в якості організатора моніторингу якості освітнього процесу», який проводиться Студентською радою університету та студентськими радами факультетів, що, на наш погляд, є суттєвим упущенням. Оскільки студент, який, наприклад, представляє інтереси студентства на тих чи інших університетських комітетах чи комісіях, або обраний на певну посаду в органах студентського самоврядування, витрачає багато власного часу на громадську роботу, мотивуючись лише власним альтруїзмом. Деякі європейські університети, шукаючи механізми заохочення студентів до активної участі в університетському врядуванні, іноді застосовують систему зарахування додаткових балів студентським активістам, хоча це питання є доволі дискусійним в колі дослідників.

Висновки

Розглянувши практики студентського залучення в університетах України (через аналіз публічних документів, розміщених на офіційних сайтах університетів), ми дійшли висновку, що цілісних політик, спрямованих не те, щоб забезпечити студентам центральне місце в процесах врядування в українських університетах, поки що немає. Але разом з тим ми побачили, що в університетах існують різні практики, які позитивно впливають на участь студентів. Крім того, на рівні документів, таких, як Стратегічний план розвитку університету, Етичний кодекс, Статут університету, розроблені окремі положення, в яких йдеться про той чи інший аспект студентського залучення.

Так, партнерство зі студентами в університетському середовищі та залучення студентів до процесів врядування закладені переважно на ціннісному рівні. У кожному з трьох розглянутих нами університетів розроблено документ, в якому на інституційному рівні (університету як організації) визначено етичні норми, тобто моральні правила поведінки, на базі яких мають будуватися діяльність університету і взаємини між учасниками освітнього процесу. І хоча тільки в одному університеті прямо робиться акцент на суб'єкт-суб'єктній або партнерській взаємодії між студентами та викладачами, а в інших випадках більш опосередковано, через визначення поняття «університетська спільнота» або через такі принципи, як демократизм та колегіальність, ми можемо говорити, що сама ідея партнерства та залучення студентів до процесів врядування закладена на ціннісному рівні є першою сходинкою на шляху вироблення і затвердження документів, що надалі складатимуть політику партнерських відносин між студентами та університетом.

Наступний умовний напрямок студентського залучення – механізми реагування на студентський голос. У даному аспекті мова може йти також і про механізми зворотного зв'язку зі студентами. Окремо розроблених документів, на кшталт «Student voice policy», як у The University of Edinburg, ми не побачили. Але окрім загальних заяв про «створення процедур зворотних зв'язків між учасниками освітнього процесу» та «створення організаційно-

технічних умов і засобів оцінки випускниками минулих років актуальності та якості навчальних дисциплін і компетенцій викладачів...» (Статут, 2016), в українських університетах все ж таки поступово з'являються механізми зворотного зв'язку зі студентами. Окрім опитувань студентів, пов'язаних з процесами забезпечення якості освітнього процесу (та задля складання рейтингів викладачів), ми можемо назвати такі механізми, як: «Електронна приймальня університету», «Електронний кампус», «Колективна угода між Адміністрацією та Профспілковим комітетом студентів».

Найбільш нерозробленим виявився напрямок, що стосується процедури прийняття рішень в університеті (прозорість, доступність, відкритість). У переважній більшості університетів дане питання актуалізується на рівні Стратегії розвитку університету. Плануються такі заходи, як створення Інтернет-ресурсів для організації та проведення в Інтернеті відкритих майданчиків (форумів) для обговорення внутрішньоуніверситетських, загальноосвітніх та наукових проблем; створення умов для забезпечення повної відкритості та публічності процесу розроблення основних нормативних документів; запровадження системи ефективного контролю якості освітнього процесу за участі студентського самоврядування, організація постійного вивчення та врахування в управлінні думки науково-педагогічних працівників і студентів із залученням сучасних електронних технологій тощо. Разом з тим можемо відзначити, що вже на сьогодні на деяких сайтах створено сторінки, на яких виставляються на загальноуніверситетське обговорення різні проєкти (наприклад, проєкти освітніх програм, стратегії розвитку університету тощо).

Відносно інформаційної та просвітницької роботи, зазначимо, що в кожному університеті є власні напрацювання. В Київському національному університеті імені Тараса Шевченка – це проєкт «Студкуратор»; в Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» -- це «Шпаргалки для студентів», в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна – «Пам'ятки для студентів».

Створення та розповсюдження документів на кшталт «Пам'ятка для студентів» є гарним прикладом того, як університет може сприяти інформаційній підтримці власних студентів, адже дуже важливо, щоб студенти знали свої права та обов'язки під час навчання в університеті, розуміли, яким чином ці права можуть бути реалізовані, а також усвідомлювали власну відповідальність (що є невіддільним атрибутом свободи); були ознайомлені з організацією освітнього процесу в університеті, правилами призначення стипендій тощо. Звісно, ця інформація є в Положеннях та Правилах університету, є публічною та доступною для будь-кого, але зібрана в одному документі, вона значно полегшує доступ студентів до важливих для них знань щодо їх освіти, від яких, на наш погляд, значною мірою залежить розвиток демократичного університетського середовища, що є необхідною умовою розвитку партнерських відносин зі студентами. На наш погляд, також варто було б додати посилання на розширені інформаційні ресурси. Наприклад, проголошуючи право студентів брати участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу, слід прояснити механізми, як саме це право може бути застосовано на практиці, адже поки що вони залишаються незрозумілими для студента.

Бібліографічні посилання

Електронна приймальня університету. Київський національний університету імені Тараса Шевченка. Отримано з <https://office.knu.ua/>

Електронний кампус. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Отримано з <https://ecampus.kpi.ua/about>

Етичний кодекс університетської спільноти. (2017). Ухвалений на Конференції трудового колективу Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Протокол № 2

- від 27.12.2017 року. Отримано з <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/official/ethical-code/Ethical-code-of-the-university-community.pdf>
- Кодекс честі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». (2015). Ухвалений Конференцією трудового колективу НТУУ «КПІ» 09 квітня 2015 року. Отримано з <https://kpi.ua/code>
- Кодекс цінностей Каразінського університету. Отримано з <https://www.univer.kharkov.ua/docs/work/kodeks.pdf>
- Колективна угода між Адміністрацією та Профспілковим комітетом студентів Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» на період з квітня 2018 р. по квітень 2019 р. Отримано з <https://kpi.ua/student-agreement>
- Пам'ятка для студентів. (2018). Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. <https://www.univer.kharkov.ua/docs/work/pamyatka2018.pdf>
- Рейтинг закладів вищої освіти «Топ-200 Україна» — 2018/2019. Отримано з [рікhttps://ru.osvita.ua/vnz/rating/64884/](https://ru.osvita.ua/vnz/rating/64884/).
- Статут Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. (2016). Погоджено конференцією трудового колективу Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Протокол від 08.11.2016 року № 2. Отримано з <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/statut/statut-22-02-17.pdf>
- Стратегічний план розвитку Університету на період 2018-2025 року. (2018). Отримано з <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/official/Development-strategic-plan.pdf>
- Стратегія розвитку Каразінського університету на 2019–2025 роки. (2018). Затверджено рішенням Конференції трудового колективу університету від 27 грудня 2018 року. Отримано з <https://www.univer.kharkov.ua/docs/work/strategiya-rozvytku-universitetu-2019-2025-2.pdf>
- Стратегія розвитку національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» на 2020-2025 роки (проект). Отримано з <https://data.kpi.ua/sites/default/files/files/2020-2025-strategy.pdf>
- Степко, М. (ред.). (2005). *Студентське самоврядування як невід'ємна складова демократизації вищої школи*. К.: Освіта України.
- Студкуратор. Київський національний університету імені Тараса Шевченка. Отримано з <http://sp.knu.ua/studkurator-2/>
- Трибулькевич, К. (2016). *Розвиток студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України (1917-2010 рр.): монографія*. Одеса : КУПРІЄНКО СВ.
- Червона, Л. (2018). Роль студентської спільноти у забезпеченні ефективного університетського врядування: теоретичні основи. У С. Калашнікова. *Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду розвитку щодо механізмів реалізації ефективного врядування в університетах: препринт (аналітичні матеріали) (частина I)*. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2018. 77.
- Шпаргалки для студентів. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Отримано з <https://kpi.ua/scholarships-about>
- Adam, F. C. Fletcher (2017). *Student Voice Revolution: The Meaningful Student Involvement Handbook*. Common Action Publishing. Retrieved from https://www.amazon.com/gp/product/0692954449/ref=as_li_ss_tl?ie=UTF8&linkCode=sl1&tag=soundout-20&linkId=a310eb5b7077bf84a817e577369d295c
- Ella R. Kahu. (2013). Framing student engagement in higher education. *Studies in Higer Education*, 38:5, 758-753. doi.org/10.1080/03075079.2011.598505

George, S. & McClellan. (2016). *The Handbook of Student Affairs Administration*. Jossey-Bass.
Student Voice Policy. (2019). The University of Edinburg. Retrieved from
<https://www.ed.ac.uk/files/atoms/files/studentvoicepolicy.pdf>

References

- Elektronna pryimalna universytetu [Electronic University Reception]. Kyivskiy natsionalnyi universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Otrymano z <https://office.knu.ua/> (in Ukrainian).
- Elektronnyi kampus [Electronic campus]. Natsionalnyi tekhnichnyi universytet Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut imeni Ihoria Sikorskoho». Otrymano z <https://ecampus.kpi.ua/about> (in Ukrainian).
- Etychnyi kodeks universytetskoï spilnoty [University Code of Ethics]. (2017). Ukhvalenyi na Konferentsii trudovoho kolektyvu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Protokol № 2 vid 27.12.2017 roku. Otrymano z <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/official/ethical-code/Ethical-code-of-the-university-community.pdf> (in Ukrainian).
- Kodeks chesti Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut imeni Ihoria Sikorskoho» [Code of Honour of the National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»]. (2015). Ukhvalenyi Konferentsiieiu trudovoho kolektyvu NTUU «KPI» 09 kvitnia 2015 roku. Otrymano z <https://kpi.ua/code> (in Ukrainian).
- Kodeks tsinnosti Karazinskoho universytetu [Karazin University Code of Values]. Otrymano z <https://www.univer.kharkov.ua/docs/work/kodeks.pdf> (in Ukrainian).
- Kolektyvna uhoda mizh Administratsiieiu ta Profspilkovym komitetom studentiv Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut imeni Ihoria Sikorskoho» na period z kvitnia 2018 r. po kviten 2019 r. [Collective Agreement between the Administration and the Labour Union Committee of Students of the National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» for the period from April 2018 to April 2019] Otrymano z <https://kpi.ua/student-agreement> (in Ukrainian).
- Pamiatka dlia studentiv [Memo to Students]. (2018). Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V.N. Karazina. <https://www.univer.kharkov.ua/docs/work/pamyatka2018.pdf> (in Ukrainian).
- Reitynh zakladiv vyshchoi osvity «Top-200 Ukraina» — 2018/2019 [2018/2019 Rating of Higher Education Institutions “Top-200 Ukraine”]. Otrymano z [rikhttps://ru.osvita.ua/vnz/rating/64884/](https://ru.osvita.ua/vnz/rating/64884/). (in Ukrainian).
- Statut Kyivskoho Natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka [Charter of Taras Shevchenko National University of Kyiv]. (2016). Pohodzheno konferentsiieiu trudovoho kolektyvu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Protokol vid 08.11.2016 roku № 2. Otrymano z <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/statut/statut-22-02-17.pdf> (in Ukrainian).
- Stratehichniy plan rozvytku Universytetu na period 2018-2025 roku [University Strategic Development Plan 2018-2025]. (2018). Otrymano z <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/official/Development-strategic-plan.pdf> (in Ukrainian).
- Stratehiia rozvytku Karazinskoho universytetu na 2019–2025 roky [Karazin University Development Strategy for 2019-2025]. (2018). Zatverdzheno rishenniam Konferentsii trudovoho kolektyvu universytetu vid 27 hrudnia 2018 roku. Otrymano z <https://www.univer.kharkov.ua/docs/work/strategiya-rozvytku-universitetu-2019-2025-2.pdf> (in Ukrainian).
- Stratehiia rozvytku natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut imeni Ihoria Sikorskoho» na 2020-2025 roky (proiekt) [Development Strategy of the National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» for 2020-

- 2025 (Draft)]. Otrymano z <https://data.kpi.ua/sites/default/files/files/2020-2025-strategy.pdf> (in Ukrainian).
- Stepko, M. (red.). (2005). *Studentske samovriaduvannia yak nevidiemna skladova demokratyzatsii vyshchoi shkoly [Student self-government as an integral part of higher school democratization]*. K.: Osvita Ukrainy. (in Ukrainian).
- Studkurator. Kyivskiy natsionalnyi universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Otrymano z <http://sp.knu.ua/studkurator-2/> (in Ukrainian).
- Trybulkevych, K. (2016). *Rozvytok studentskoho samovriaduvannia u vyshchikh navchalnykh zakladakh Ukrainy (1917-2010 rr.): monohrafiia [Student Self-Government Development in Higher Educational Institutions of Ukraine (1917-2010): monograph]*. Odesa : KUPRIIENKO SV. (in Ukrainian).
- Chervona, L. (2018). Rol studentskoi spilnoty u zabezpechenni efektyvnoho universytetskoho vriaduvannia: teoretychni osnovy. U S. Kalashnikova. *Analiz providnoho vitchyznianoho ta zarubizhnogo dosvidu rozvytku shchodo mekhanizmiv realizatsii efektyvnoho vriaduvannia v universytetakh: prepynt (analytychni materialy) (chastyna I) [Analysis of leading domestic and foreign experience of development on mechanisms... effective governance at universities: preprint (analytical materials) (part I)]*. Kyiv: Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy, 2018. 77. (in Ukrainian).
- Shparhalky dlia studentiv [Cheat sheets for students]. Natsionalnyi tekhnichnyi universytet Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut imeni Ihoria Sikorskoho». Otrymano z <https://kpi.ua/scholarships-about> (in Ukrainian).
- Adam, F. C. Fletcher. (2017). *Student Voice Revolution: The Meaningful Student Involvement Handbook*. Common Action Publishing. Retrieved from https://www.amazon.com/gp/product/0692954449/ref=as_li_ss_tl?ie=UTF8&linkCode=sl1&tag=soundout-20&linkId=a310eb5b7077bf84a817e577369d295c
- Ella R. Kahu. (2013). Framing student engagement in higher education. *Studies in Higer Education*, 38:5, 758-753. doi.org/10.1080/03075079.2011.598505
- George, S. & McClellan. (2016). *The Handbook of Student Affairs Administration*. Jossey-Bass.
- Student Voice Policy. (2019). The University of Edinburg. Retrieved from <https://www.ed.ac.uk/files/atoms/files/studentvoicepolicy.pdf>

Chervona Lesya

Участь студентів в університетському врядуванні: український досвід
Student Participation in University Governance: Experience of Ukraine

Abstract

The article analyses the management structures and studying the experience of involving students into governance in Ukraine's universities. The processes of democratization in higher education have led to an increased student voice in university governance. Therefore, student participation is considered as an important and necessary condition (as stated in the official documents of the Bologna Process) of effective governance in higher education. This article considers student participation in university governance in the context of higher education development in Ukraine, namely as one of the mechanisms for improving university governance. In the public consciousness there is a gradual change in the understanding of the role of students in the educational process. The «subject-object» paradigm in the relationship between student and

university, in which students are assigned the role of passive «object», is transferring to «subject-subject» relations where students are considered as a full partner in the educational field.

The article conceptually clarifies the key concepts used by European researchers when studying the topic of student participation. First of all, these are such terms as: «student engagement» and «voice student». The official documents posted on the official sites of Ukrainian universities such as: University Development Strategies, Charters, Regulations, Teaching and Teaching Strategies, Student Self-Government Pages, etc., i.e. all those documents that can specify the idea of partnering with students within the university environment and whether student partnership is formulated in the university-level policies. To construct the scheme of the analysed materials on the websites of the universities, we have distinguished directions of student involvement: partnership with students in the university environment and involvement of students in the processes of governance; mechanisms for responding to student voice; the decision-making process at the university (transparency, accessibility, openness); mechanisms and tools aimed at intensifying student participation (information work, education, etc.).

Keywords: student voice, student involvement, student representation, students, university governance, participation of student

Інформація про автора:

Червона Леся

- Кандидат філософських наук, старший науковий співробітник
- Україна
- Інститут вищої освіти НАПН України, провідний науковий співробітник
- ORCID iD: 0000_0002_3036_3668
- e-mail: chervona_lesya@ukr.net

Chervona Lesya

- Doctor of Philosophy, Senior Researcher
- Ukraine
- Leading Researcher of Institute of Higher Education of the National academy of educational of Ukraine;
- ORCID iD: 0000_0002_3036_3668
- e-mail: chervona_lesya@ukr.net